

20 år sedan diskoteksbranden

Tjugo år har gått sedan brandkatastrofen på Backaplan där 63 ungdomar miste livet. Kvällen den 29 oktober uppmärksammas med ett fackeltåg i Göteborg. Den här gången är det ett avslut. Men också en nystart för att nå ut till en ny generation.

Tonårssystrarna **Beyan** och **Paresto** står med sina kompisar i kön till festlokalen på Backaplan. Kön ringlar sig fram över gårdsplanen medan musiken på andra våningen dunkar och lockar dem. Puff Daddy "I'll be missing you." Ungdomarna är ivriga och förväntansfulla denna mörka höstkväll. Ryktet hade snabbt spridits att en stor fest var på gång och inbjudningar hade delats ut via flyers i stan och på skolor. Beyan ska uppträda på scenen med ett dansnummer och hon har tränat hårt.

Paresto har jobbat på ett äldreboende hela dagen och när hon kommer hem möter hon femtonåriga Beyan som står framför spegeln. Hon ska gå på fest och vill att Paresto följer med, annars får hon aldrig gå för deras pappa. Därför går de tillsammans. När de kommer in i danslokalen hör Paresto bakom sig att det blir tjafs mellan några killar och vakterna, men tjejerna fortsätter in i trängseln.

Basen känns i magen. De dansar och har roligt. Beyan övar lite på sina danssteg i smyg och det pirrar till när de tittar upp mot discjockeyn **Zuhir** och scenen. Snart är det hennes tur. Ingen bryr sig om att det är varmt och trångt och en rökmaskin lägger en dimma över golvet. I högtalarna spelas Brandy & Monicas låt "The boy is mine" på hög volym, men mitt i låten sänks musiken plötsligt. I DJ-båset säger Zuhir lugnt i sin mikrofon att det brinner och att alla måste ta sina jackor och gå ut.

I början tas inte uppmaningen på allvar. Många dröjer sig kvar eftersom de varken ser någon eld eller rök. Andra drar sig mot utgången. Någon greppar en mikrofon som fortfarande är

inkopplad och börjar sjunga rapartisten Petters låt, "Eyo, jag brinner för det här permanent... vinden har vänt," men Zuhir sliter ut alla sladdar och börjar packa ihop sina saker. Beyan vill vänta lite eftersom de har så roligt, men Paresto tar sin lillasyster i handen och de följer med strömmen in i korridoren. Plötsligt smäller det till bakom dem. Tjock svart rök väller in i lokalen, taklamporna exploderar – bam, bam, bam – och det blir kolsvart. Hundratals skrik bryter ut. Ungdomarna pressas ihop i gången mellan baren och garderoben och där i mörkret slits systerarna isär...

*****

Den varma sommaren 2018 sitter Rozbeh Aslanian, 39, utanför minneslokalen och berättar om de fasansfulla minuterna då hans liv hängde på en skör tråd. Strax bakom honom fanns på den tiden ett uppbrutet garage där alla avlidna från branden lades intill varandra. Även Rozbeh hamnar där tills en sjukvårdare upptäcker att han andas.

I slutet av 90-talet växer en generation av ungdomar med blandad härkomst upp i Göteborgs olika förorter. Många känner varandra sedan länge. Sommaren 1998 hålls en del fester i samlingslokaler mitt i bostadsområdena, men ofta blir det högljutt eller bråkigt och grannarna klagar. Sent i oktober hittar någon Makedoniska föreningens lokal. Den ligger avskilt mellan köpcentret Backaplan och Rörstrands gamla spöklika porslinsfabrik som står övergiven på ett fält.

Flera kompisar hjälper till med förberedelserna, men det är bara fyra av dem som kan ställa upp med pengar till hyran. Därför ska det senare skrivas om "de fyra arrangörerna" i tidningarna. De räknar inte med att det kommer så mycket folk, det är en torsdag och spårvagnarna som går hem till förorterna slutar att gå tidigt.

Tillsammans bär de undan stolar och bord för att skapa ett dansgolv framför en scen och ställer dem i trapphuset bakom nödutgången. Först placeras möblerna i gångtunneln på nedre

våningen, men en konditor som har sin butik i markplan blir irriterad och säger att de kan stapla stolarna på avsatsen mellan trapporna istället. När festen väl börjar anländer allt fler ungdomar. Alla känner att det blir en fantastisk kväll. Tjejerna är upplädda, stämningen är hög.

Många av festdeltagarna hade inte tänkt att gå dit, men av olika skäl ändras deras planer och de hamnar där ändå. Rozbeh Aslanian är en av dem. Det gällde att vara tuff och göra sig ett namn i kompisgängen. Den här dagen hade han precis avtjänat en månads straff med fotboja för en misshandel.

– På morgonen klockan nio, den 29 oktober 1998, blev jag fri och bara någon timme senare ringer en vän och säger att jag inte ska sitta hemma min första dag i frihet. Det var en fest på Backaplan och han ville fira.

Runt klockan 23 på kvällen går Rozbeh in i lokalen tillsammans med ett femtontal vänner. Han får en biljett som det står Playas Club på. Efter att ha varit en "bonnläpp" som flyttat till Göteborg från en liten ort i Östergötland märker han nu att de äldre killarna börjar hälsa på honom. Han växer och känner respekt. I baren säljs läsk och bullar, men en del av besökarna – som Rozbeh – har med sig en egen fickplunta med alkohol som han dricker ur.

– Jag ser en vän gå förbi mig. Han stannar till och vi kramas. Han säger att det har börjat ryka från en högtalare och att han måste hjälpa till. Musiken tystnar och discjockeyn mumlar något om att vi skulle öppna några fönster och gå ut. Jag tänkte att mesarna kunde gå ut först så fick jag och mina kompisar hela dansgolvet för oss själva. Jag följer min vän med blicken när han går bort till dörren mot trapphuset bakom scenen. Precis då exploderar allt.

*****

Tidigare på kvällen hade några ungdomar försökt komma in utan att betala inträdet på 40 kronor. De kände arrangörerna och tyckte att de skulle gå in gratis. Men vakterna – som också var jämnåriga kamrater med arrangörerna – vägrade släppa in

dem om de inte betalade som alla andra. Nästan alla som är där känner varandra på något sätt, men alla måste betala. De betalar under svordomar, men strax därpå blir det bråk och killarna blir utkörda.

Ute i trapphuset vid huvudentrén står folk som vill in samtidigt som trycket ökar inifrån lokalen för att komma ut. I dörren står vakten **Morad** och försöker hålla emot från båda håll. Varken han eller **Erika**, som har hand om kassan, har ännu förstått vad som händer längre in. Plötsligt hörs en hög smäll. Tjock svart rök väller in i lokalen. Skriken stegras. Ungdomarna pressas ihop i gången mellan baren och garderoben och ramlar över varandra.

Discjockeyn Zuhir kände att det luktade bränt och tror först att det kommer från hans högtalare. När han har sagt i mikrofonen att alla måste gå ut för att det brinner hinner han stänga av sin utrustning, lägga ner sina skivor och börja gå därifrån. Han befinner sig vid den så kallade garderoben mittemot bardisken när paniken slår till. Ytterligare ett trettiotal personer har tagit sig in där. I det kolsvarta mörkret inser Zuhir att nu är det den starkaste som överlever,. Med ett paraply lyckas han klättra upp på en soffa och slå sönder ett av de smala fönstren som sitter drygt två meter upp på väggen. Han kikar ut och ser marken sex meter nedanför. Händer drar i honom och han lyckas hjälpa fyra flickor där innan han själv klättrar ut. Människor där ute tar emot kropp efter kropp som faller ner.

Rozbeh står vid baren när explosionen kommer. Han hör hur prispokaler från olika idrottsföreningar som stått vid en vägg i Makedoniska föreningen rasar ner och han hamnar på golvet med människor både över och under sig. En ung flicka ligger alldeles intill och skriker rakt in i hans ansikte och blir sen tyst. Han hör henne ta ett sista andetag. Då inser han allvaret.

– Jag är inte religiös, men det var något, en känsla eller röst som sa att jag måste ta mig ut. Jag började tänka på min

mamma och min barndom och jag fick en styrka som jag varken fått tidigare eller efteråt.

På Youtube finns ett videoklipp från brandkvällen, Göteborgsbranden 1998, där Rozbeh syns lyftas upp av kompisar och släpas iväg i sin Playboy-tröja och vita jeans vid 3:36 och 3:50.

Paresto har lyckats ta sig ut på gårdsplanen. Hon rusar runt och letar desperat efter sin lillasyster Beyan. Förtvivlat ropar hon hennes namn i mörkret. Hon ser nu hur lågorna slår ut från fönstren längst bak där scenen och dansgolvet var. På marken ligger ungdomar som flämtar efter luft, de vrider sig, skriker rakt ut av smärta. Andra ligger helt stilla.

*****

Första samtalet når Larmcentralen klockan 23:42. Det brinner på Backaplan. Adressen är lite otydlig och det dröjer någon minut innan larmet går ut. Någon har sagt Hjalmar Brantingsplatsen och då måste brandbilarna först köra ut på Lundbyleden och sen vända tillbaka för att komma runt trafikmotet, men brandmannen **Per-Anders** vet var Makedoniska föreningen ligger eftersom han hade varit där två veckor tidigare. För honom är det en ny företeelse att man firar Halloween och det fanns ingen tanke hos räddningstjänsten att det skulle finnas massa festande ungdomar ute nu. Till en början tror de att det är en container som brinner, det vore inte första gången någon roar sig med att tända eld på den. Första brandbilen är framme två minuter och fyrtio sekunder efter att larmet gick. Klockan är då 23:49.

När de rullar in på gårdsplanen är den alldeles full av famlande ungdomar och byggnaden intill är övertänd. Per-Anders hinner tänka att vad skönt att alla är ute. Då ser han personer som klättrar ut från ett fönster där svart tjock rök väller ut. I radion skriks instruktioner. Ingen släckning nu. Det är bara livräddning som gäller. Vid klockan 23:52 brinner

en fullt utvecklad brand och då är det 120 personer kvar i lokalen.

Per-Anders får upp en enkel skjutstege till det öppna fönstret och när han når kanten hör han att det är flera personer kvar där inne. Normalt brukar fönsterkarmen vara en meter från golvet och hans tanke är att han ska sträcka sig in och dra ut ungdomarna, men han når dem knappt. Han förstår inte varför de är så långt ner. Det är väldigt tungt. Han lyckas ändå klättra upp och ner på stegen med tre flickor och varje gång han kommer upp igen blir det tystare i rummet.

Under tiden tar sig andra brandmän in i trappuppgången och hjälper till att lossa på den propp av kroppar som täcker dörren. Alla har fastnat i varandra. Räddningspersonalen tappar i början sin professionella hållning, de agerar som vilka människor som helst och när de begär förstärkning ropar de i radion: "det går åt helvete, skicka allt ni har!" Till slut tar de sig allt längre in i lokalen och in i garderoben där Per-Anders snart ser ljuset av deras ficklampor från sin position i fönstret.

En annan brandman, **Reine**, har klättrat in genom ett fönster på kortsidan. Även han undrar varför det är så långt ner till golvet och han rasar ner. Mängder av händer drar i honom. Han lyckas få ut någon via en stege den vägen, men känner snart att lufttuberna håller på att ta slut och han måste ut. Dörren nu fri och han drar sig dit. På vägen upptäcker han en tjej som ligger under ett bord med huvudet pressat mot tröskeln. Hon visar inga livstecken, men han känner att han måste göra ett sista ryck så han sliter loss flickan och bär ut henne. Det är Erika. Hon minns fortfarande Reines röst.

Snart börjar föräldrar strömma till platsen och räddningspersonalen, sjukvårdare, poliser och andra tvingas inte bara hantera hundratal panikslagna ungdomar och branden utan även hjälpa anhöriga som lyfter på filter för att se om deras barn ligger där.

*****

Av en händelse har kommunledningen samma kväll, 29 oktober 1998, förberett sig för att ha en stor katastrofövning nästa dag. När larmet går under natten, att det har inträffat en olycka med flera döda, vet man till en början inte om det är övningen som har tidigarelagts. Men så snart det står klart att det som sker är på riktigt går krisberedskapen igång och många kommer in och jobbar frivilligt i olika funktioner. Kommunstyrelsens ordförande, **Göran Johansson**, väcks upp och inom en timme har han anlänt till ledningscentralen i Gårda. Tårarna faller från hans ansikte medan allt mer information når dem.

Under förmiddagen dagen därpå ringer telefonen hos **Gillis Edman**. Sedan tjugo år tillbaka driver han en begravningsbyrå och han har redan varit med om både Spårvagnsolyckan 1992 och Estonia 1994. Senare skulle han även få uppleva tsunamin 2004. Nu är det en präst i telefonluren som frågar om Gillis kan hjälpa till. Det är många som undrar över begravingar.

Gillis åker tillsammans med några kollegor till det nybyggda bårhuset vid Sahlgrenska. Där ägnar de hela dagen åt att köra bårar med ungdomar upp och ner i hissarna till de rum där familjerna kan ta farväl. Det var överväldigande vemodigt, minns han.

– Det fanns grupper av ungdomar som gick från rum till rum till rum. De kände nästan allihop och gång på gång bröt de samman. Det var många som for väldigt illa där. De sögs in i en slags hysteri, en överreaktion som jag fick försöka stävja, säger han.

Samtidigt sitter Rozbeh Aslanian i en fåtölj framför text-TV på Östra sjukhuset och väntar på att de avlidnas namn ska offentliggöras. Han håller upp handen framför ögonen och läser ett namn i taget. Tio, tolv av hans vänner är döda, ser han direkt. Listan uppdateras flera gånger. Vänner som han varit på Liseberg med, som han gjort skolarbeten med, hängt i Nordstan med... alla är borta. Bara två av dem som gick in i

lokalen med honom kom ut igen.

Ett hundra meter långt band med blommor, nallar, stearinljus och lappar med meddelanden bildas längs cykelbanan utanför lokalen. Efter några veckor får Göteborgs stadsmuseum i uppdrag att samla in skänkta saker. Det var i slutet av november och allt var blött. Ett avgränsat stycke på några meter valdes ut. Där tog museet hand om allt och lät det torka inomhus. När det här skedde visste ingen vad som skulle hända med lokalen, insamlingen gjordes för att det inte skulle hamna i en container. Till slut bestämdes att lokalen skulle renoveras och bevaras som en minnesplats.

– Vid renoveringen skulle allt blåsas ut, men anhörigföreningen tyckte att alla spår från branden försvann. Väggar revs, fönster byttes ut, så vi hjälpte till att bevara så mycket vi kunde för att berättelsen skulle finnas kvar, säger **Marie Nyberg**, intendent på Göteborgs stadsmuseum.

I den numera öppna lokalen finns markeringar i golvet var väggarna stod. Trappräckena av järn hänger som rep mellan stolparna då det blev så varmt där elden startade att järnet smälte. I den lilla garderoben där tjugosex kroppar hittades fanns ett sotigt avtryck från två ungdomar som håller om varandra. Detta stycke vägg lyckades ett par konservatorer från Tjörn ta vara på och det hänger i dag fortfarande inramat i lokalen.

Inför invigningen av minneslokalen 2001 fick anhöriga först välja bland sakerna som museet tagit hand om. En del av det som fanns kvar lades i glasmontrar inne i lokalen och resten har förvarats i stadens magasin. Inför 20-årsdagen har allt detta registrerats som museets och stadens ägodelar. Nu kan ingen längre begära att få ut dem. De är en del av stadens historia. 140 föremål och 700 texter.

*****

Lars Lilled hade länge jobbat med unga människor i Göteborg när han blev tillfrågad att bli samordnare för det långsiktiga psykosociala arbetet. Det var tänkt att vara i några månader,

men kom att pågå i tre år. Det var fem stödcentrum på olika platser i staden med extrapersonal på skolor och fritidsgårdar. Som mest handlade det om 120 personer. Enligt Lars var Göran Johansson noga med att göra allt som gick för att vårda anhörigföreningen som bildats någon månad efter branden.

– När Porslinsfabriken revs var det tal om att bygga ett evenemangsentrum där i grannfastigheten. Vi satt med anhöriga och berättade om de här planerna och frågade om de tyckte att det var stötande. Det fanns ingen juridisk skyldighet i det, de hade inte något att säga till om i områdets planering, men för Göran var det självklart att kolla med dem, säger Lars Lilled.

Erfarenheterna från brandkatastrofen kom till användning vid andra katastrofer som inträffade senare. Lars Lilled deltog i arbetet efter diskoteksbranden i Volendam i Nederländerna på nyårsdagen 2001 där fjorton ungdomar dog och efter Utöya 2011 där sextionio unga förlorade livet. De undrade vad de skulle göra med alla blommorna och de hade hört talas om Göteborgs hantering.

– Vi var tvungna att röja på platsen för det var inte värdigt längre. Allt höll på att ruttna bort. Vi tog hand om alla rosorna och la i en särskild kompost. Det blev tre säckar jord som vi sen planterade silverpäronträden i, utanför lokalen. Jag tror att jag samlade ihop femton säckar med ljusstumpar och det skickades till Heliga Hjärtas Kloster i Omberg som renade stearinet och gjorde sextiotre ljus som nu står i lokalen. I jorden och ljusen finns all den ömhet som människor hade visat.

*****

Under våren 2000 häktas fyra personer. Tre av killarna var de som inte velat betala för inträdet. De kommer med olika versioner som ändras efter hand, men klart är att de har tagit sin in på baksidan av lokalen. Någon tänder eld på en bit tårtkartong där stolar och bord hade ställts, för att sätta igång brandlarmet så att festen blev förstörd. När rättegången

var över valde Rozbeh Aslanian att hålla ett personligt anförande i salen. Han nämner att en av de åtalade hade besökt honom på sjukhuset redan dagen efter branden.

Efter att ha beklagat sig över det som hänt la han sin hand över min axel och sa på persiska, "lugn Rozbeh, vi ska fixa de jävlarna som har gjort det här." Jag får fortfarande rysningar i hela kroppen när jag tänker tillbaka att det var samma hand på min axel som bara några timmar tidigare hade dödat sextiotre barn och ungdomar. Samma hand som tände en glöd som aldrig någonsin kommer att släckas. Livet går vidare för de flesta av oss, men vi kommer alla att minnas den där höstnatten som natten då fyra kamraters fåfänga fick djävulen att besöka oss på Backaplan.

2015 brann det igen vid Backaplan. Men brandmännen gjorde allt för att rädda diskotekslokalen.

I dag är Rozbeh ordförande för Brandoffrens anhörigförening, BOA. Vid varje årsdag har minneslokalen varit öppen för besök. Ett stabilt gäng av drabbade och anhöriga som under resten av året är utspridda, sammanstrålar i lokalen den 29 oktober. Den här gången väntas bli den största manifestationen med ett fackeltåg över Götaälvbron. Räddningstjänsten kommer att följa

dem med blåljus eftersom det är deras manifestation också, menar han. Men manifestationen är också en form av avslut.

– Vi har märkt att intresset har blivit mindre för varje år och senast kände vi att det finns en helt ny generation nu. Det är ett friskhetstecken, det var hit vi ville komma. Det är inte ett nederlag för oss i föreningen utan vårt syfte är att vi inte ska behövas. Men lokalen har fortfarande ett stort värde för oss överlevare.

Backaplan och Frihamnen ska genomgå en stor ombyggnation. Hur länge kan er minneslokal finnas kvar?

– Både Göran Johansson och **Göran Persson** var här och lovade att så länge vi vill ska lokalen vara kvar. Jag menar att så länge någon av oss lever så ska vi ha tillgång till den. Löftet gäller. Staden hade ett ansvar för att vi var här från början. Hade vi haft säkra lokaler, ett ungdomens hus eller om det hade funnits en plan för att ta vara på den styrka och frustration som fanns bland förortens unga så hade vi inte behövt anordna en egen fest som var helt obehövad av vuxna. Vi var bara ett gäng 17-åringar som ville ha fest och träffa tjejer.

Han lägger ingen skuld för det som hände på Göteborgs stad. Tvärtom, staden ställde upp för de drabbade under lång tid med närmast oändliga resurser och lokalen är fortfarande en central punkt att samlas på. **Jascha Marteleur**, sektorschef för Samhälle och kultur i Lundby stadsdel, försäkrar också att lokalen kommer att stå kvar inom överskådlig framtid.

Begravningsentreprenören Gillis Edman tror ändå att om det hade hänt på ett annat ställe i stan, till exempel mitt på Avenyn, så hade den här lokalen aldrig fått stå kvar så länge. Men här har inte varit någon kollision med andra intressen och då har den sannolikt enklaste och bästa lösningen varit att låta intresset tunnas ut. Gillis varnar för att anhängföreningar kan bli väldigt bevarande och starka personer som leder dem kan hindra andra som känner att de vill

gå vidare. Här håller Rozbeh med. Tanken är att anhörigföreningen nu ska ägna sig åt bredare verksamhet, att bjuda in skolor från hela landet till föreläsningar för att få unga att förstå riskerna med att leka med elden.

– Jag är ute i skolor och pratar med ungdomar som leker med eld och papperskorgar som bränns, där jag får berätta hur illa det kan gå. Det ligger ett oerhört känslomässigt värde i den här lokalen. Det här är inte bara vår historia, det är en del av stadens historia och den behöver vara levande.

Självfallet var inte avsikten hos gärningspersonerna bakom brandkatastrofen att det skulle gå så illa. Elden de tände var liten. Kvällen den 14 november 2009 tänder tre andra berusade ungdomar eld på en vaktmästares bil som står i närheten av Torslandaskolan. Bilen kommer i rullning och stannar mot skolan som brinner ner till grunden. Inte heller här var pojkarnas avsikt att bränna hela skolan eller riskera att få betala ett skadestånd på 100 miljoner kronor. De hade bara väldigt mycket otur. Precis som den berusade unge man som tände eld på en lastbil på Backaplan den 16 juli 2015. Elden spred sig och slukade hela kvarteret, precis intill den gamla minneslokalen. Räddningstjänsten var väldigt måna om att rädda lokalen för att undvika ytterligare ett trauma. Den 19-årige gärningsmannen dömdes till tre års fängelse.

Senast natten till 8 oktober 2018 bändes Gottsundaskolan i Uppsala ner. Vi vet ännu inte vad som har hänt, men två fjortonåriga flickor är misstänkta. Enligt Brandskyddsföreningen har antalet avsiktliga skolbränder ökat med fyrtiosju procent på två år, från 292 fall 2015 till 429 fall 2017. Med andra ord, sextiofyra procent av förra årets skolbränder var alltså anlagda.

Rozbeh ser ett stort behov av att sprida kunskap om riskerna med att leka med elden till unga. Nu vill han utvidga den verksamheten i minneslokalen. Räddningstjänsten besöker lokalen för att visa nya brandmän hur de arbetade där. Organisationen Människan bakom uniformen använder lokalen för

att minska glappet mellan unga och olika uniformsyirken. Men det finns fler lärdomar att dra av katastrofen. Anhörigföreningen kan bli en länk i integrationsarbetet i Göteborg.

– I den här lokalen pratades det fyrtiofyra olika språk bland de som var här. På rättegångarna översattes förhandlingen till nitton olika språk. Alla religioner var representerade från jordens alla hörn. Vi dansade och förälskade oss under samma diskokula. Det är något som världen kan lära sig av oss. Det var väldigt skön stämning.

Text och foto: Hans P.A. Karlsson

Bilden överst föreställer Rozbeh Aslanian vid minnesmärket.

Den 29 oktober släpper Rozbeh Aslanian en bok om sitt liv, hur han hamnade på festkvällen och livet efteråt, "En bättre morgondag" med journalisten Anne Lichtenstein.